

**FARUK NAFİZ ÇAMLİBEL’İN ŞİİRLERİNDE “YOL”
MOTİFİYLE İLGİLİ UNSURLAR**
*THE ELEMENTS ABOUT MOTIF OF “PATH” IN FARUK NAFİZ ÇAMLİBEL’S
POEMS*

Yrd. Doç. Dr. Emel KOŞAR
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Abstract

“Path” is a means of recognising community and nature. Faruk Nafiz Çamlıbel describes Anatolia views and people in his works following the folk poets. In his poets “path” is a mirror which sometimes represents life and sometimes represents the negative conditions in his geography.

Key Words: *Faruk Nafiz Çamlıbel, folk poet, path, geography.*

Öz

Yol, toplumu ve tabiatı daha iyi tanıtmaya vasıtasıdır. Faruk Nafiz Çamlıbel, halk şairlerinin yolundan giderek eserlerinde Anadolu manzaralarını ve insanlarını tasvir eder. Onun şiirlerinde “yol” bazen hayatı, bazen de yaşadığı coğrafyanın olumsuz koşullarını yansıtan bir ayna işlevini görür.

Anahtar Kelimeler: *Faruk Nafiz Çamlıbel, halk şiiri, yol, coğrafya*

Giriş

Faruk Nafiz Çamlıbel 1898’de İstanbul’da doğdu. İlk ve orta tahsilini Bakırköy Rüşdiyesi ve Hadika-i Meşveret İdadisi’nde tamamladı. Tıp Fakültesi’nde bir süre öğrenim gördükten sonra Kayseri, İstanbul ve Ankara’da uzun yıllar edebiyat öğretmenliği yaptı. 1946’dan 1960’a kadar Demokrat Parti İstanbul milletvekilliği yaptı. 27 Mayıs 1960 ihtilâlinin ardından kısa bir süre Yassıada’da kaldı. 1973’te Arnavutköy’deki evinde vefat etti.

Faruk Nafiz Çamlıbel şiirlerini *Şarkın Sultanları* (1918), *Gönülden Gönüle* (1919), *Dinle Neyden* (1919), *Çoban Çeşmesi* (1926), *Suda Halkalar* (1928), *Bir Ömür Böyle Geçti* (1932), *Elimle Seçtiklerim* (1935), *Akarsu* (1936), *Tatlı Sert* (mizah şiirleri, 1938), *Akıncı Türküleri* (1938), *Heyecan ve Sükûn* (1959), *Zindan Duvarları* (1967), *Han Duvarları* (1969) tiyatrolarını *Canavar* (1925), *Akın* (1932), *Özyurt* (1932), *Kahraman* (1933), *Ateş* (1939), *Dev*

Aynası (1945), *Yayla Kartalı* (1945) romanlarını ise *Yıldız Yağmuru* (1936) ve *Ayşe'nin Doktoru* (1949) adlarıyla yayımlamıştır.¹

Cumhuriyet devri şiirinin önemli akımlarından biri olan "memleket edebiyatı" tarzında şiirler yazan Faruk Nafiz Çamlıbel, halk şairlerinin yolundan giderek eserlerinde Anadolu manzaralarını ve insanlarını tasvir eder. Şiirlerinde "Anadolu'nun dilini konuşan"² Faruk Nafiz, halk ile aydını birbirine yaklaştıran Beş Hececiler'in temsilcilerindendir.³

Faruk Nafiz Çamlıbel, Anadolu coğrafyasını ve insanını tasvir ederken folklorlardan faydalanır. Sade bir dille, halk şiirinin şekilleri ve hece vezniyle kaleme aldığı şiirlerinde mahallî söyleyişlere de yer verir.

Faruk Nafiz, "Sanat"⁴ şiirinde, beslenme kaynağı Anadolu'ya verdiği önemi ve şiir anlayışını açıklar:

Sen anlayan bir gözle süzersin uzun uzun
Yabancı bir şehirde bir kadın heykelini,
Biz duyarız en büyük zevkini ruhumuzun
Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini...

Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (s. 91)

Memleketçi şairler ve Beş Hececiler eserlerinde halk kültürünü temel almış, folklorik söyleyişe önem vermişlerdir.⁵ Onların takipçisi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun eserleri ise, Faruk Nafiz Çamlıbel'in memleketçi şiirin manifestosu olarak kabul edilen "Sanat"ındaki anlayışın pratiğe dökülmüş şeklidir.

Divân, halk ve Batı şiirinden etkilenen, masallardan, halk hikâyelerinden ve türkülerden faydalanan Faruk Nafiz Çamlıbel, şiirlerinde âdeta bir "masal atmosferi"⁶ yaratmıştır.

Yol ve Coğrafya

İnsanın duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde yaşadığı coğrafyanın tabii özellikleri önemli bir rol oynar. Deniz kenarında yaşayanla çölde yaşayanın fiziksel ve ruhsal

¹ "ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 2 İstanbul1977, s. 114-116.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, "Son 25 Senenin Mısraları II", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul1998, s. 376.

³ İnci Enginün, "Faruk Nafiz Çamlıbel", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları İstanbul 2001, s. 193.

⁴ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*, YKY, İstanbul 2004.

⁵ Bâki Asiltürk, *1980 Kuşağı Türk Şiirinin Poetikası*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul 2006, s. 88.

⁶ Rıza Filizok, *Şiirimizde Halk Edebiyatı Tesirleri Üzerine Notlar*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1991, s. 57.

özellikleri birbirinden farklıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi “Coğrafya bir kaderdir.”⁷ Şairler doğup büyüdüğü yerler kadar gezip gördükleri yerlerden de etkilenerek bunu eserlerinde yansıtır. “Ayrıntılı gözlemlerini ve sıcak duygularını canlı ve etkileyici bir üslupla”⁸ eserlerinde dile getirirler.

“Yol, edebiyatta toplumu ve tabiatı daha iyi tanıtmaya vasıtasıdır.”⁹ Yenileşme dönemi Türk şiirinde, “yol” temalı üç şiir dikkati çeker: Yahya Kemal'in “Yol Düşüncesi”¹⁰, Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Han Duvarları” ve Orhan Veli Kanık'ın “Yol Türküleri”.¹¹

Yahya Kemal'in “Yol Düşüncesi” şiirinde, onun Akdeniz medeniyetinin eserlerini görmek için 1939'da çıktığı seyahatin ve vatanından uzaklaştığında hissettiklerinin izleri görülür:

Bu defa farkına vardım ki ihtiyarlamışım.
Hayatı bir camın ardında gösteren tılsım
Bozulmuş anlıyorum, çıktığım seyahatte.
Cihan ve ben aynı değiliz artık eski hâlette. (s. 55)

Orhan Veli Kanık'ın “Yol Türküleri” şiirinde ise yolculuk destan, türkü ve halk söyleyişlerinden faydalanılarak tasvir edilir:

Hereke'den çıktım yola,
Selâm verdim sağa sola,
Haydi, benim bu dünyaya garip gelmiş şairim,
Yolun açık ola. (s. 84)

Faruk Nafiz, tahkiyeye dayalı “Han Duvarları” şiirinde, yukarıdaki örneklere benzer şekilde mart ayında Ulukışla'dan Kayseri'ye at arabasıyla yaptığı üç günlük seyahati gördüğü manzaralarla birlikte bir tablo hâlinde aktarır. “Doğanın ıssızlığı ve sertliği çarpıcıdır.”¹² Şiirde at arabası (yaylı araba) çok hızlı gitmediği için şair ayrıntıları yakalayabilir:

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Savaş ve Barış Hakkında Düşünceler”, *Yaşadığım Gibi*, Haz: Birol Emil, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 78.

⁸ Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s. 35-36.

⁹ Sema Uğurcan, “Anadolu Yollarında Üç Yazar-Üç Millî Mücadele Romanında Yol-Yolculuk Motiflerine Dair Bazı Dikkatler”, *Türk Edebiyatı*, Sayı: 406, Ağustos 2007, s. 23.

¹⁰ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti ve YKY, İstanbul 2003.

¹¹ Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul 2005.

¹² Murat Belge, “‘Yol Türküleri’ ile ‘Han Duvarları’”, *Birikim*, Sayı: 149, Eylül 2001, s. 75.

Gidiyordum, gurbeti gönlümde duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya. (s. 15)

Seyahat mart ayında yapıldığı için dış âlem boş ve serttir. Gurbette psikolojik çöküntü içinde olan şair için tekerleğin tıkrıtları bile önemlidir:

Arasına geçiyor bir atlı, iki yayan,
Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan
Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor,
Uzun yollar bu sestten silkinerek yatıyor... (s. 16)

Bir "yol" şiiri olan "Han Duvarları"nda, yolculuk anlatıldığı için dış mekân tasvirleri ağırlıklı olarak yer alır. Sarı hastalığı ve beyaz ise kederi ve ölümü simgeler:

Yaylımız tüketirken yolları aynı hızla
Savrulmaya başladı karlar etrafımızda.
Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü,
Kar değil, gökyüzünden yağan beyaz ölümdü... (s. 18)

Anadolu'yu yakından tanıyan Faruk Nafiz, yol boyunca gördüklerini fotoğraf realizmiyle canlı bir şekilde aktarmıştır.¹³ Sarı ve çorak renkler, Anadolu insanını temsil eder. Bitmeyen yollar ve dağlar ise sonsuzluğu çağırıştır:

Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi,
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.
Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine,
Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine. (s. 16)

Faruk Nafiz dıştan iç mekâna geçerek kendisi gibi aynı yollardan geçmiş, halk ozanı Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın savaştan dönerken başından geçenleri onun kaldığı hanın duvarlarına halk şiiri tarzında yazdığı dörtlüklerinden faydalanarak anlatır:¹⁴

Garibim, namıma Kerem diyorlar
Aslı'mı el almış, harem diyorlar
Hastayım, derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben (s. 19)¹⁵

¹³ Mehmet Kaplan, "Han Duvarları", *Şiir Tahlilleri 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 29.

¹⁴ Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış diye bir halk şairinin gerçekten var olup olmadığı, ona atfedilen dizelerin Faruk Nafiz tarafından mı yazıldığı veya monte edildiği tartışma konusudur. İç içe geçen iki şiir (Gövde metnin içinde üç alt metin var.) de "yol" temalıdır. Her iki şairin yolu aynı yerde kesişmiştir veya Faruk Nafiz duygularını böyle bir teknikle okuyucuya aktarmıştır.

Şiirlerinde “yol” motifine sık sık yer veren Faruk Nafiz “Yolcu ile Arabacı”yı ise, iki şahıs arasında geçen konuşma şeklinde kaleme almıştır.¹⁶ Yolcu, köydeki nişanlısına kavuşmak istediği için yolculuğun bir ân önce bitmesini umar. Arabacı için ise yol hiç sona ermez:

-Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?

...

-Bir kere görse gözüm köyün aydınlığını
Kül bağlar içirimde bu kızıl kor yığını.
-Senin de yolun biter, diner gözünde yaşlar,
Benim uğursuz yolum bittiği yerden başlar! (s. 116)

Yol ve Gurbet

Yol, edebiyatımızda aynı zamanda ayrılığı ve gurbeti simgelemektedir. Alaaddin Yavaşca tarafından Hicâz makamında bestelenen “Gurbet” şiirinde “Bir yer ki, sevenler, sevilenlerden eser yok;/Bezminde kadeh kırdığımız sevgililer yok;/Yok... yok!” (s. 56) diye şikâyet eden Faruk Nafiz, gurbette çektiği yalnızlığı ve gezdiği yollarda kalan sevgilisinden ayrıldığı için çektiği acıyı ifade eder:

Ey gözlerinin çevresi mor, benzi tutuşmuş,
Akşamladığım yolları yalnız gezen afet!
Kaç yıl geçecek, böyle hazin, böyle habersiz,
Sen Marmara’nın göl gibi durgun bir ucunda,
Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda,
Sen benden uzak, ben sana hasret?

Her şey bana bigâne bu yerde,
Herkes gibi her şey:
Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller;
Dillenmiş ağızlarla tutuk dilli gönüller... (s. 56)

¹⁵ “Han Duvarları”ndaki Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış’a atfedilen şiir, İsmet Nedim tarafından Hüseyin Fantezi makamında bestelenmiştir. Söz konusu şiirin şairi olarak Faruk Nafiz belirtilmiştir.

¹⁶ Mehmet Kaplan, “Cumhuriyet Devrinde Memleket Şiirleri ve Faruk Nafiz Çamlıbel”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 305.

Güneşin battığı, günün sona erdiği akşam saatleri, yorgun ve bıkkın insana ömrün bitişini hatırlatır ve onu karamsarlığa sürükler. Faruk Nafiz "Yolcu" şiirinde de gurbette akşamları artan yalnızlığını ve acısını ifade eder:

Her gün alnında zehirden acı rüzgârlar esen,
Gurbet akşamlarının bağı yanık yolcusuyum. (s. 61)

Faruk Nafiz "Son Beklediğim" şiirinde ise yukarıdaki örneklerden farklı olarak gurbetteki yolcu değil, yolcu (sevgili) bekleyen kişidir:

Mademki henüz gelmedi son yolcum ufuktan?
Ömrümce neden yılları zincir gibi çektim,
Mademki bir aşk uğruna can vermeyecektim?
Bir müjde taşır her gün uzaktan bana rüzgâr;
Elbet gelecek, gelmedi, bir beklediğim var! (s. 70)

Yol ve Ölüm

Yol ve yolculuk, edebiyatımızda ölüm ve onunla ilgili unsurları da simgeler. İslâmiyet'te dünya ve âhiretteki zaman birbirinden farklıdır. Kur'ân-ı Kerîm'deki Duhân Sûresi'nde dünya hayatında (zamanında) kitaba ve peygamberlere inanıp inanmamanın sonsuz âhiret hayatını (Farklı bir zaman anlayışı vardır.) nasıl etkileyeceği üzerinde durulur.¹⁷ Kehf Sûresi'nde de "bütün nimetleriyle geçici olan dünya hayatının ebîdî âhiret hayatını kazanmanın bir vasıtası olarak değerlendirilmesi gerektiği" belirtilmiştir.¹⁸

Ölüm, insanoğlunun üstesinden gelmeye çalıştığı en önemli sorunlardan biridir. Kişinin ölüm şeklinin ve zamanının belirsizliği, ömrünü ne zaman sona ereceğini bilmediği bir yolculuğa benzetmesine ve eğer inanıyorsa ölüm sonrası hayatının niteliğini hayal etmesine sebep olur. Faruk Nafiz "Benimle Yürüyene" şiirinde, insanı dünyadaki yolcu olarak niteler ve onun âhiret hayatında muradına ereceğini (cennete gideceğini) söyler:

Yolcu, keder çekme ki bu diyara düşenin
Yolunda otlar biter, mezarında çiçekler!
Karaltılar belirir başında her köşenin,
Her geçidin ucunda bir gözü kanlı bekler. (s. 93)

Faruk Nafiz'in "Karacaahmet" şiirinde de Karaacahmet mezarlığının ıssız ve serin yolunda akşam tek atlı arabayla yapılan yolculuk, hayat-ölüm tezdadını hatırlatır:

Karacaahmet'in ıssızdır yolu,
Ve içi bir tabut kadar serindir.
Taşların boşluğa açılan kolu

¹⁷ Emin Işık, "Duhân Sûresi", *İslâm Ansiklopedisi*, DİA, İstanbul 1994, C. 9, s. 548.

¹⁸ İlyas Üzümlü, "Kehf Sûresi", *İslâm Ansiklopedisi*, DİA, Ankara 2002, C. 25, s. 188.

Sevmeye kanmadan ölenlerindir. (s. 140)

Yol ve At

Yüzyıllardır çeşitli destanlarda, masallarda, efsanelerde kullanılan “at” motifi, modern Türk şiirinde de yer alır. Türklerle ilgili pek çok efsane, destan ve hikâyede at, sahibinin en yakın arkadaşı, zafer ortağı ve en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşlardaki faydaları sebebiyle kuvvet ve kudret timsali de olmuştur.¹⁹

Faruk Nafiz “Fatih’e Kaside” şiirinde, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u enginlere at sürerek fethetmesini vurgular:

...Enginlere at sürdüğün akşamı kenardan.

Kalyonları emrinle yürüttün karalardan; (s. 24)

Eski Türklerde atın işlevi ve yeri büyüktür. Bozkırdaki boylar için önce etinden ve sütünden yararlanan, bir besin kaynağı olan at, giderek ulaşım aracı ve savaş arkadaşı olmuştur. Ata “tarih yapan hayvan” denilir; bozkır kültürüne “atlı kültür” veya “atlı göçebe kültürü” adları verilir.²⁰

“Fatih’e Kaside”de “at” motifi fetih yolculuğunun, Fatih Sultan Mehmet’in ve “At” şiirindeki gibi kahramanlığın²¹ simgesidir:

Ruhun beş asır sonra vücudun gibi canlı;

Hâlâ kır at üstünde yağız bir delikanlı! (s. 24)

Sonuç

Faruk Nafiz Çamlıbel, “mektepten memlekete” sloganıyla gönüllü öğretmen olarak dolaştığı Anadolu’nun coğrafyasını ve insanlarını tahkiyeye dayalı şiirlerinde yansıtır. Fakirleşmiş, acı çeken Anadolu insanını gelenekleri ve kültürüyle birlikte her türlü ideolojiden uzak, samimî bir şekilde anlatır. O dönemin şartlarında ulaşımı sağlayan, halkın ekonomik durumunun bir göstergesi hâline gelen ve Türk kültürünün önemli bir parçası olan “at” motifi, şairin özellikle yolculuk teması üzerine kurulu şiirlerinde memleketçi gerçekçilikle halk edebiyatının unsurları birleştirilerek çok sık kullanılmıştır.

Faruk Nafiz şiirlerinde bulunduğu coğrafya, toplumsal koşullar, hayat görüşü ve beslenme kaynakları doğrultusunda Anadolu’da gezdiği yerleri “yol” motifi ve onunla ilgili unsurlardan faydalanarak tasvir etmiştir. Onun şiirlerinde “yol” bazen hayatı, bazen de yaşadığı coğrafyanın olumsuz koşullarını yansıtan bir ayna işlevini görür.

¹⁹ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s. 141.

²⁰ Mahir Ünlü, *Örneklerle Türk Edebiyatı*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul 1982, s. 19.

²¹ Necat Birinci, “Faruk Nafiz Çamlıbel”, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 333.

KAYNAKÇA

- "ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 2, İstanbul 1977, s. 114-116.
- ASİLTÜRK, Bâki, *1980 Kuşağı Türk Şiirinin Poetikası*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul 2006.
- BELGE, Murat, "'Yol Türküleri' ile 'Han Duvarları'", *Birikim*, Eylül 2001, Sayı: 149, s. 68-84.
- BİRİNCİ, Necat, "Faruk Nafiz Çamlıbel", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 315-367.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, *Han Duvarları*, YKY, İstanbul 2004.
- ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.
- ENGİNÜN, İnci, "Faruk Nafiz Çamlıbel", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 189-207.
- FİLİZOK, Rıza, *Şiirimizde Halk Edebiyatı Tesirleri Üzerine Notlar*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1991.
- KAPLAN, Mehmet, "Cumhuriyet Devrinde Memleket Şiirleri ve Faruk Nafiz Çamlıbel", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 302-306.
- KAPLAN, Mehmet, "Han Duvarları", *Şiir Tahlilleri 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 21-34.
- KEFELİ, Emel, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006.
- Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul 2005.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Savaş ve Barış Hakkında Düşünceler", *Yaşadığım Gibi*, Haz: Birol Emil, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 77-80.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, "Son 25 Senenin Mısraları II", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 375-378.
- UĞURCAN, Sema, "Anadolu Yollarında Üç Yazar-Üç Millî Mücadele Romanında Yol-Yolculuk Motiflerine Dair Bazı Dikkatler", *Türk Edebiyatı*, Sayı: 406, Ağustos 2007, s. 17-23.
- ÜNLÜ, Mahir, *Örneklerle Türk Edebiyatı*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul 1982.
- Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti ve YKY, İstanbul 2003.
- YUSOĞLU, Nebahat, "Türk Romanında Yol ve Yolculuk Teması (1870-1970)", *Yayımlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul 2008.